

Lever vi för länge?

Läkartidningens sista sidor, »Inlägg utifrån«, är ett forum för pennor som kan ge ett utifrånsperspektiv på hälso- och sjukvården. Avdelningen reserveras alltså för skribenter andra än läkare.

Veckans skribent

Nils-Eric Sandberg

Nils-Eric Sandberg var ledarskribent på Dagens Nyheter under många år, tillika krönikör under täcknamnen Sander och Sandeman. Han är idag frilansskribent, föredragshållare och författare.

Vi lever för länge. Vi – det är vi som fyllt femtio och därmed enligt marknadens alla värdeskalor passerat vårt bäst-före-datum. Själva är vi kanske inte oroade. På en middag nyligen hörde jag jazzpianisten Charlie Norman, nu 83, spela en uppjazzad version av psalmen »Blott en dag, ett ögonblick i sänder« (Sv ps 355:1. Gamla psalmboken). Det kändes upplivande.

Men SCB vet besked.

Fyrtioåringarna är för många. Och de lever för länge. År 2010 kommer de i åldern 60–79 år att motsvara 39 procent av dem som är i arbetsför ålder, dvs 20–59 år. Och: De som är 64 år och äldre kommer 2030 att motsvara 50 procent av de arbetsföra.

Problemen är två: Av dem som är i arbetsför ålder, och alltså ska försörja pensionärerna, arbetar allt färre. De som kommit upp i pensionsåldern är allt mindre förslitna. De lever allt längre.

Oavsett om pensionärerna har sparat eller ej måste deras konsumtion tas ur den löpande produktionen. Alltså måste allt färre försörja allt fler.

Detta är ett bekymmer för politikererna. Inte för försörjningen, utan för rösterna. Vi kan få en generationskonflikt om resurserna. Och om politikerna inte vet vilken generation som kommer att vinna vet de inte på vilken sida de ska

ställa sig, med sina banér om solidaritet och rättvisa och jämlikhet.

Det blir inte lätt.

I teorin behöver detta inte vara något problem. Det är enkelt att räkna ut den optimala kvoten mellan födda och avlidna, så att pensionssystemet går jämnt ihop.

Ett analogt ekonomiskt resonemang

säger att lån och sparande ska gå ihop för varje genomsnittlig individ. Det innebär: I början av livet behöver vi kapitaltillskott, delvis av föräldrarna, om de vill ställa upp, och delvis från skattebetalarna. Sedan börjar vi arbeta och betalar av lånen, via skatten. Över livscykelns ska de här två betalningsströmmarna väga jämnt, så att vi på den

yttersta dagen har ett livskonto på plus minus noll. Detta gäller genomsnittsmänniskorna. Tyvärr är de mycket sällsynta; de allra flesta människor är statistiskt ovanliga.

Vissa människor dör därför före deras statsfinansiella optimum. Och andra lever längre. De som dör i förtid kommer att uppvaktas på sista bädden av Riksförsäkringsverket med en extra utbetalning. Och de som lever för länge får som sista bud ett kort för inbetalning på livskontot. Anna Hedborg hittar nog på ett sätt att ordna denna statsfinansiella livscykelbokföring, så att staten vet att dess med-

borgare går ihop.

I det statsfinansiellt perfekta samhället ska givetvis alla avlida dagen efter pensionsåldern. Jag förmodar att för RFV är detta ett administrativt problem, bland alla andra.

Finansdepartementet har folk som kan ta 50 000 i fastighetsskatt av en gumma i skärgården. De kan säkert ordna det här också.

Allt färre ska försörja allt fler. Det leder till våldsam konflikt om resurserna. Pensionärerna kommer att kräva sin rätt. De arbetande vägrar kanske betala de skattehöjningar som ska försörja pensionärerna.

Facket och företagen arbetar entusiastiskt på att förvärpa problemen. Facket vill ha kortare arbetstid. Företagen vill inte anställa dem som är över 50, och vill avtalspensionera bort dem som fyllt 50 – eller, i generösa fall, 55.

Är det så klokt? Antag att personer med akademisk utbildning gör sitt jobb och fortsätter att läsa facklitteratur och vetenskapliga tidskrifter. Skillnaden mellan den som är 25 och den som är 50 är att den som är 50 har läst in några tusen poäng till. I kunskapsföretagen borde lönen vara strikt proportionell mot åldern.

Många som är galna är äldre. Härav följer inte att alla som är äldre är galna. Låt mig ge exempel på några föredömliga personer jag på olika sätt kommit i kontakt med.

Den engelske filosofen Bertrand Russell föddes 1872 och levde till sin död 1970. Han gjorde grundarbetet för den matematiska logiken. När han var drygt 70 flyttade han till USA för en professur. Men när han kom dit hade universitetsstyrelsen redan avskedat honom; han hade 1929 skrivit en osedlig bok, »Marriage and morals«. Russell hade då gift sig för tredje gången – han hade privat en omfattande erfarenhet av både »love and marriage«. Och han hade en ny familj att försörja. Men han turnerade runt i USA, skickade hustrun att låna böcker på universitetsbibliotek och skrev en bok på 800 sidor om västerlandets filosofi – bara för brödfödan. Den publicerades när han var 74.

Han skrev sista delen av sin självbiografi vid 97 år. Året efter dog han – glasklar in i det sista.

Philip Sandblom var professor i kirurgi i Lund och blev rector magnificus. Han var en magnifik rektor. Vid rektorsuppvaktningarna 1 maj höll han lysande tal och skällde ut regeringar som inte begrep vikten av akademisk forskning. (Det gällde alla regeringar.)

Så lämnade han Lund och flyttade till Lausanne. Men han fortsatte forska och skriva. Sin sista forskningsrapport skrev han vid 97 års ålder, just innan han gick bort.

Han älskade slalom. Fram till 95 åkte han i de schweiziska alperna. Inte många i Statens ungdomsstyrelse skulle ha hängt med honom.

Sven Rydenfelt, universitetslektor i nationalekonomi i Lund, nu med professors namn, klagade – när jag senast mötte honom, i somras – över att ett bokförlag tvekade att publicera hans senaste bok. Vi talade om saken, över en picknick och ett glas vin. Så sa Sven:

»Jag kanske förstår dem. De tänker ju så långsamt. Förmodligen är jag före min tid. Men så småningom kommer de kanske att inse att jag har rätt.«

Han var då drygt 92 år, och fortfarande före sin tid.

Milton Friedman är nu 90. Han är professor i nationalekonomi i Chicago. 1976 fick han ekonomipriset – bl a för att han kartlagt mekanismerna bakom trettioalets depression. Han håller fortfarande föredrag och skriver artiklar.

Med dagens regler på svensk arbetsmarknad skulle han inte fått ekonomipriset 1976, med argumentet att han då redan fyllt 60.

En titt på de utskrivningsregler som gäller i arbetslivet leder till slutsatsen att begåvningsgraden kanske är omvänt proportionell mot åldern. Problemet med bråket mellan generationerna ligger rent ekonomiskt på ett annat plan.

Säg att en generation, som fyrtiotalisterna, är extra stor. Den ger då extra många pensionärer.

Men: om vi håller investeringstakten uppe kommer extra många fyrtiotalister att ge extra investeringar – alltså bidrag till den kapitalstock som vi lever av. Och därmed bör de ha betalt sin extra börda av pensioner.

Om investeringstakten, och tillväxten, hålls uppe, är det inte så farligt om generationerna varierar lite i storlek. Men: tillväxten var 3,4 procent per år under femtiotalet, och 4,6 procent under sextiotalet. Från 1971 föll den till 1,5 procent – och trendmässigt har den legat kvar på den nivån.

Det är det som är problemet.

De yngre kan med all rätt förbanna de äldre som misskött ekonomin i 30 år – det är deras fel om vi i framtiden får fördelningskonflikter mellan generationerna. I gengäld kan de yngre säga upp det sociala kontrakt som pensionssystemet bygger på och säga att nu gubbar och gummor får ni klara er själva.

Sedan mitten av 1970-talet har barnafödandet fal-

lit, trendmässigt. Därmed ska allt färre försörja de fyrtiotalister som har fräckheten att leva för länge. Men de yngre har fått en mycket bättre sexualundervisning än de äldre. Så skyll inte de låga födelsetalen på oss.

Nils-Eric Sandberg

ILLUSTRATION: HELENA LUNDING